

ZOR BİR COĞRAFYANIN DEĞİŞİM ANAHTARI DEMOKRASİ VE OTORİTERLİK ARASINDA: İSRAİL

Selman ÇEVİK*

ÖZ: “İsrail”, kurulduğu günden bugüne Ortadoğu coğrafyasında önemli birçok gelişmeyi tetikleyen olaylar silsilesinin başını çeken bir konumda bulunmaktadır. Yahudi tarihine bakıldığında, dünyadaki önemli kırılma noktalarına bir şekilde temas eden bir topluluğun olduğu görülecektir. Ortadoğu coğrafyasının aynı şekilde bu tarihi misyonu taşıması, İsrail’in kuruluşu ve öncesine kadar giden süreçle birlikte dikkat çekici anlamları ihtiva etmektedir. Bu çalışmada İsrail’in tarihi, Yahudilerin dünya tarihinde geçirdikleri süreçler ve bunların ilişkisel boyutları tartışılırken, bugün İsrail’in üzerine kurulduğu dinamikler ve kurucu aklın şekillendirdiği olgular demokrasi- otoriterlik arasında sıkışmış bir ülkeyi ortaya koymaktadır. Yahudi Aydınlanması adı verilen “Haskala’dan”, İsrail’in diasporası ile ilişkisine varıncaya kadar farklı boyutlarıyla bu olgular yeni bir tartışma zemini üzerinden tartışılmıştır. Elbette Yahudi tarihinin önemli kırılma noktalarından birisi İsrail’in kuruluşu olarak sayılabilir. İsrail’in hangi dinamikler üzerinden inşa edildiği ve toplumsal değişim süreçlerinde neler yaşadığı ile bu durumun siyasal noktada nelere sebep olduğu, hem İsrail hem de bu “zor coğrafya” için oldukça derin anlamlar taşımaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: İsrail, Ortadoğu, Demokrasi, Otoriterlik, Değişim.

The Key to Change in a Difficult Geography between Democracy and Authoritarianism: Israel

ABSTRACT: Since its establishment, Israel has been at the epicentre of a series of events that have precipitated significant developments in the “Middle East”. A thorough examination of Jewish history reveals that this community has intersected with critical junctures globally. The historical mission of the region’s geography, particularly in the context leading to and following the establishment of “Israel”, bears profound significance. This study delves into the modern history of “Israel”, the experiences of the Jewish people in global history, and their interrelations. It further explores the contemporary dynamics upon which “Israel” is founded, exposing a nation caught between democracy and authoritarianism. From the “Haskala,” known as the Jewish Enlightenment, to Israel’s relationship with its diaspora, these dimensions are explored within a novel discussion framework. The establishment of “Israel” stands as one of the pivotal turning points in Jewish history. The foundational dynamics of “Israel”, its social transformation processes, and the political implications thereof hold deep significance for this “difficult geography”.

KEYWORDS: Israel, Middle East, Democracy, Authoritarianism, Change.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Konya/ Türkiye, selmancevik.o6@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3046-563X.

1. GİRİŞ

Dünyanın var oluşundan bugüne kadar jeopolitik ve küresel anlamda “Ortadoğu” coğrafyası hep odak noktada bulunan bir yapıda kendisini göstermiştir. Ortadoğu, içerisinde bulundurduğu dinamikler ve toplumsal yapısındaki kısıkaçlar ile daima göz önünde bulunmuş ve politika yapıcılarının “satranç tahtası” olma işlevini yerine getirmiştir. 1000 yıldan fazla bir süre içerisinde, Ortadoğu coğrafyasını ve orada şekillenen olguları betimlemek dünya tarihini yeniden okumakla eşdeğer bir noktadadır. İslâm Tarihi’nde de oldukça önemli bir bölge sayılan bu coğrafya İslâm dininin ortaya çıktığı, yayıldığı, şekillendiği bir bölge olmuştur (Köksal, 2015). Bununla birlikte Yahudi tarihinin sadece son iki yüz yılda değil, daha öncesinden bugüne kadarki serencamını anlamak gerekiyorsa yine bu coğrafya mihenk taşı rolünü fazlasıyla hak etmektedir.

Yahudi toplumunun tarihi, arka planda yaşadıkları İslâm dininden ve diğer dinlerden azade bir bakış açısıyla değerlendirilememektedir. Zira Ortadoğu coğrafyasını analiz etmek de bu bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Ortadoğu bölgesindeki önemli tarihi ve jeopolitik merkezler, Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Halep, Bağdat, Kâhire, Tahran gibi şehirler ve bu şehirlerde kurulan medeniyetlere eşlik eden devlet yapıları dünyanın gündeminde daima ilk sıralarda yer almıştır. Bugün bu şehirlerin isimlerinin geçtiği alanlarda oluşan “gerilimler” de bu “zor” coğrafyanın insanların tarih boyunca neler yaşadığını hatırlatmaya elverişlidir. Bunun yanı sıra dünden bugüne bir çerçeve veya kronoloji çizildiğinde, dönüm noktalarının belirleyici etkileri ve değişimin ana hatları buradan başlamıştır denilebilir. Bu dönüm noktaları ve değişimler siyasal zeminden toplumsal zemine, zihni ve ekonomik yapıdan yaşam biçimlerine kadar geniş bir alanı barındırmaktadır (Aım, 2018). Öyle ki burada mevzu bahis konular üzerine sayısız eser kaleme alınmış, çeşitli fikirler nesiller boyu süregelmiştir.

Bu çalışma, “zor bir coğrafyada” kendisine “beklenmedik” bir rol biçilen veya kendisine bu rolü “biçtiren” İsrail üzerinden geçmişten bugüne yaşanan olgular ışığında günümüzde var olan bazı tartışmaları ele almaktadır. İsrail, 19. asrın başından 21. asrın sonuna kadar “anokranizma” üzerinden inşa ettiği zihni arka planının 20. asırda farklı zaman ve zeminlerde gerçekleştirme fırsatını elde etmiş bir ülke konumundadır. İsrail siyasal değişimini anlamanın ve analiz etmenin yolu, bu arka planı tam olarak anlayabilmekten geçmektedir. Zira bu anlama çabası hem Ortadoğu’nun tarihini anlamak hem de dünya tarihine yeni bir perspektifle bakabilme çabasıdır (Kılınç, 2018). Bu noktada şunu ifade etmekte fayda var ki İsrail normal değil “anormal” bir devlettir (Seta,2012: 11). Bu “anormallik” onun doğrudan Ortadoğu ülkesi olmamasından kaynaklanmaktadır. İsrail’i sadece Ortadoğu ülkesi gibi analiz etmek kendi içinde bambaşka dinamikleri barındıran bir ülke için doğru bir analiz biçimi olmayacaktır (Seta,2012). Bugün İsrail’in “mukim” olmaya çalıştığı bölge ve değişen sınırları Ortadoğu’nun “kaderini” yeniden tayin eden ve birçok anlamı değiştiren farklı bir zaviyeden okunmalıdır. Demokrasi ve otoriterlik arasında bütün toplumsal ve siyasal yapısını “iki kutuplu” bir noktaya hapsetmiş bir “devlet” olarak İsrail, birlikte yaşamanın imkânını “hiç kimseye”

vermeden kendisini “kurmaya” çabalamaktadır. Bu bağlamda Yahudi toplumunun tarih boyunca geçirdiği evreler, değişimler ve dönüşümler ile özellikle 1948 yılından bugüne İsrail’in “demokrasi” tecrübesi farklı bağlamlarda tartışılmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Öyle ki 1880’li yıllara kadar uzanan “Yahudi devleti” hayali “Siyonist” bir anlayışın odağında değiştirici bir etkiye sahip olurken, Yahudi milletinin düşünce ve hayati anlama çabasında yeni bir konuma gelmiştir.

Bu çalışma da geçmişten bugüne Yahudi toplumunun tarihi, yaşadığı sürgünler ve diaspora döneminden kuruluşuna kadar geçen süreç, Yahudi aydınlanması adı verilen ve Yahudi toplumu için önemli bir eşik olan “Haskala”, İsrail’de değişen toplumsal yapı ve bunun arkasında yatan olgular farklı perspektiflerden analiz edilmeye çalışılmıştır. Elbette daha farklı açılardan bu konular değerlendirilebilirdi, ancak çalışmanın hacmi itibarıyla bu açılardan bir analiz yapılmıştır.

2. GEÇMİŞTEN BUGÜNE YAHUDİ TOPLUMU VE İSRAİL’İN KURULUŞU

Yahudiliğin tarihi arka planı eğer bir şekilde belli bir şekil ve kalıba oturtulacaksa, bu konu farklı bağlamları ve tartışmaları beraberinde getiren bir anlama sahip olarak kendisini gösterecektir. Bu anlamlar silsilesi İsrail’de oluşan Yahudi kimliğinin bugünkü halini almasından, kanunların yapılışının zihni durumuna kadar birçok noktayı etkilemiştir. Bu konuda ilgili literatürde Yahudi toplumunu ve İsrail’in tarihini tartışan çalışmalar genel olarak Yahudi tarihini Hz. İbrahim(as)’den başlatarak, Hz. Yâkub (as), Hz. Musa(as) ve sonrasına dayandırmaktadırlar (Başaran, 2017, Yiğitoğlu, 2012, Çapa, 2018). Bu bakış açısı, bir bakıma bugünkü İsrail’i doğru yorumlayabilmenin bir çabasıdır. Bununla birlikte Yahudilerin sürgün edilmişlerinin anlatıldığı ve Yahudi toplumunun belleğinde yer alan önemli hadiselerin bulunduğu “dağılma” ve en önemli olgu olarak göç dikkat çekici evrelerdir. İsrail’in bugünkü askeri, siyasi, hukuki ve toplumsal zeminini oluşturan ana hatlar ise 1880’li yıllarda başlayan ve Yahudi Aydınlanması olarak geçen “Haskala” ve Filistin topraklarına göç etme sürecidir. Bu iki sacayağı Yahudi toplumunun son üç yüzyıldır var olagelmış davranışlarını ve değişimini anlamak için oldukça önemlidir (Kurt, 2006).

2.1 Peygamberler Tarihi ve Yahudiler

Peygamberler tarihi içerisinde semavi dinler olarak isimlendirilen dinlerin üçü de birbirinden bir şekilde etkilenmiş ve ana kaynakları bir olduğu için zaman içerisinde farklı evreler geçirmiştir. Peygamberler tarihi özellikle Hz. İbrahim(as)’dan sonrası için oldukça belirleyici faktörleri olan olguları bünyesinde barındırmıştır. Yahudilerde kendilerini bu sürecin içerisinde konumlandırmışlardır. Öyle ki Yahudiler, soylarını Hz. İbrahim(as)’a dayandırmaktadırlar. Bu soy Hz. İbrahim (as)’ın oğulları Hz. İsmail(as) ve Hz. İshak(as)’dan neşet eden bir tarihi arka plana yaslanmaktadır. Hz. İshak’ın soyundan gelen Hz. Yâkub (as)’dan bugünkü Yahudi milleti oluşmuş, Hz. İsmail(as)’dan da Arapların soyu neşet etmiştir. Böylelikle aslında bir bakıma Yahudiler ve Araplar aynı soydan gelmektedir. Hz. Yâkub (as)’ın bir diğer ismi de “İsrail”dir, yani “Allah’ın kulu” manasında kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in bazı yerlerinde Hz. Yâkub (as)'dan bahsedilirken bu isimlendirme kullanılmıştır. Bununla birlikte, "İsrailoğulları" isimlendirmesinin ana kaynağı da buradan gelmektedir (Kaufmann & Eisenberg, 1974).

Yahudilerin bir tarihi yazılacaksa ve bu bakış açısı çok boyutlu bir paradigmaya dayanacaksa, bu bağlamda göç olgusunu ele almamak meselenin "mihenk" taşını yerine koymamak demektir. Öyle ki bugünkü İsrail devletinin kurulduğu topraklar, tarih boyunca kutsal kabul edilen mekânlardan sayılmıştır. Bu bağlamda Hz. İbrahim(as)'ın "Kenan" iline göç etmesi ile başlayan süreç sonrasında soyundan gelen peygamberler ve yaşanan olaylar tarihi perspektif içerisinde oldukça önemlidir. Hz. İbrahim(as)'ın torunu Hz. Yâkub (as)'dan sonra Hz. Yusuf (as) ve diğer evlatlarının Mısır'a göç etmesi, İsrailoğulları'nın Mısır'da Hz. Yusuf (as)'ın vefatından sonra yaşadığı sorunlar, bu bağlamda dikkat çekicidir. Ancak Yahudi toplumunun hafızasında yer eden esas olaylar Mısır'da Firavun döneminde yaşanmıştır. Firavun İsrailoğulları'nı yaklaşık 400 yıl köle olarak kullanmıştır (Ersoy, 2016). Bu sırada Hz. Musa(as)'ın peygamberliği ve Firavunla giriştiği mücadele, Yahudi tarihi açısından kırılma noktalarından birisini oluşturmaktadır.¹ Hz. Musa(as)'ın Firavunla mücadelesini kazanmasının ardından İsrailoğulları'na tevdi ettiği 10 Emir Yahudi tarihide önemli bir konuma sahiptir.

Hz. Musa (as)'ya itaat etmeyen Yahudiler uzun yıllar Sina Yarımadası'nda kaldıktan sonra "Kenan" iline yeniden göç etmişlerdir fakat orada bugünkü Filistinlilerin ataları sayılan Filistler bulunmaktadır. Bu Yahudiler onlarla savaşarak İsrail Krallığı'nı kurmuşlar, sonrasında bu krallıkta Hz. Davud (as) ve Hz. Süleyman (as) dönemleri başlamıştır. Bu iki peygamber dönemi, Allah'ın Hz. İbrahim'in soyuna vadettiği hükümlerliliğin bir nişanesi olmuştur. Hz. Süleyman döneminde yapılan "Süleyman Mabedi" yahudilerin kiblesi konumundayken bu onlar için kutsal sayılmıştır.

Hz. Süleyman (as)'dan sonra kimin kral olacağına dair tartışmalar yaşanmıştır ve böylece İsrail iki ayrı krallığı bölünerek bir kısmı Asurlular bir kısmı da Babilliler tarafından işgal edilerek yıkılmış ve Yahudiler Babil'e sürgün edilmiştir. Babil sürgününden sonra Perslerin Babil'i işgal etmesiyle birlikte, Yahudiler yeniden kendi topraklarına dönmüşlerdir. Ancak Roma İmparatorluğu'nun işgali sonrasında Yahudiler ağır baskı altında Roma İmparatorluğu'nun himayesinde yaşamaya başlamışlardır. Bu dönemde Hz. İsa, peygamberlik vazifesi ile görevlendirilmiştir. İlahî kaynaklarda belirtilen ve beklenen "Mesih" yani kurtarıcı olduğunu ifade etmesine rağmen, kaynaklarda çarmıha gerildiği belirtilmektedir.² Bu dönemin sonrasında Hz. Muhammed(sav) döneminde ve Hz. Ömer devrinde, Yahudiler Kudüs'e geri dönebilmiş ve hakları teminat altına alınarak belli bir süre yaşamışlardır (Akbıyık, 2010).

Kudüs Hz. Peygamber(sav) döneminde Müslümanların ilk kiblesi olarak kabul edilmiş ve İslâm dini içerisinde de mukaddes bir konuma gelmiştir. Yahudiler, İslâm tarihinin önemli dönüm noktalarında onlara verilen teminatlara ve yapılan anlaşmalara rağmen verdikleri sözlerde durmamış ve Mekke ve Medine'de İslâm

ordularıyla defalarca savaşmışlardır. Hz. Ömer devrindeki hak temelli yaklaşımla Kudüs'te yaşayabilme fırsatı elde eden Yahudiler, bu tarihten sonra Osmanlı döneminde de herhangi bir baskı veya zulüm ile karşılaşmamıştır. Buradaki temel kırılma noktası, Yahudilerin 1800'lü yıllarda bir Yahudi devleti kurmak üzere başlattıkları girişimler olmuştur (Başaran, 2017).

2.2 Sürgünler ve Diaspora Dönemi

Yahudilerin veya daha önce kullandığımız anlamıyla İsrailoğulları'nın bugün kurdukları devletin askerî, siyasi, ekonomik ve hukuki alt yapısını anlayabilmek, en başta onların sürgün ve diaspora dönemlerini anlayabilmekten geçmektedir. Yahudi toplumunun zihni yapısı da bu olguyu anlamadan tam olarak doğru bir şekilde betimlenemeyecektir. Hz. İbrahim(as) döneminde başlayan bu göç etme süreci, artık Yahudilerin “kesin” olarak inandıkları diasporada yaşayabilme durumları ilk olarak Hz. Musa(as) döneminde başlamış sonrasında ise, Yahudilerin başta Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmalarıyla birlikte devam etmiştir. Bu süre zarfında, Yahudi toplumunun hafızasında halen bir “anokranizma” anlayışıyla canlanan Babil sürgünü de bu noktada önemli eşiklerden birisini oluşturmuştur. Amerika, Almanya, İspanya, Etiyopya, Rusya, Türkiye(Osmanlı), Lübnan, Ürdün gibi ülkelere dağılan Yahudi diasporası, Avrupa'da uzun yıllar kendisini var etmeye çalışmış ancak Polonya ve Fransa dışında pek de başarılı olamamıştır (Gökçe, 2021).

Buna rağmen İsrail devleti kurulmadan önce de bu topraklarda yaşayan bir topluluk olarak “klasik diaspora” olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte Amerika, Fransa, Kanada, Rusya, Avustralya, İngiltere, Arjantin, Brezilya gibi ülkelerde halen önemli bir Yahudi diasporasının bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde “geri dönüş” imkânına rağmen dönmeyi reddeden veya ana vatanlarına dönmeyen Yahudilerin sayısı hali hazırda İsrail'de yaşayan Yahudilerin sayısına oldukça yakındır (Sheffer,2020, Cohen,2018, Seta,2012, Dufoix,2011). Bu noktada şunu da eklemekte fayda var ki, bugün İsrail devletinin “ulus” yapısını oluşturan ve çeşitli tartışmalara sebep olan “kimlik” krizi de aslında bir “diaspora krizidir”. Farklı nitelikleri ile farklı ülkelere gelen yahudiler Almanya'da Aşkenazi, İspanya'da Seferad, Doğu ülkelerinde Mizrahim, köken ülkeleri Yemen olanlar Teymanim ve Etiyopya veya Afirka'dan gelenler ise Falaşa olarak İsrail devletinin toplumsal yapısını oluşturan topluluklardır. Ayrıca devleti yönetmeye talip olan ve bu anlamda öne çıkan “elit” grup olarak Aşkenaziler seküler bir dünya görüşüne sahip, eğitilmiş ve diğer gruplara göre daha bilgili kabul edilen toplumsal grup olarak nitelendirilebilir(ler) (Muminov, 2014, Seta,2012,). Bu durum ilginç bir paradoksu da beraberinde getirmektedir. Öyle ki yıllarca baskı, zulüm, şiddet altında ezilmiş bir topluluk olarak Yahudiler Etiyopya'dan gelen Falaşa'lara kendilerine daha önce yapılanlardan farklı davranmamışlardır. Bu durum onların sadece ten renklerinin farklı olmasıyla mı alakalıdır bilinmez ancak, Yahudi diasporasının bu çok katmanlı yapısını anlamaya çalışmanın ve İsrail devlet aklını analiz etmenin önemli koşullarından birisidir (Çinkara,2020, Kılınç,2018).

Sürgün zihni ve diasporada yaşamanın getirmiş olduğu sorunlar, “Siyonist” aklın temel düşüncesini oluşturmaktadır. 1880’lü yıllara kadar Avrupa’da ve dünyanın diğer bölgelerinde “hor görülen” Yahudiler “Haskala” ile birlikte “yeni bir uyanışın” adımlarını atarak bu tarihlerde harekete geçmişlerdir. Sonraki bölümde daha detaylı yer verilecek olan Haskala yani “Yahudi Aydınlanması”, anavatan düşüncesinin önemli belirleyicilerinden birisini oluşturmaktadır. Osmanlı’da 2. Abdülhamit Han döneminde Filistin toprakları üzerinde yaşananlar halen geniş tartışmaların odağında bulunmakla birlikte, Yahudilerin bu bölgelere yerleşmeye ve toprak satın almaya başladıkları yıllar da yine bu dönem olarak bilinmektedir (Kurt, 2006).

Yahudilerde esas kırılmanın ve anavatan düşüncesinin daha yüksek sesle dile getirilmesinin en önemli belirleyicisi 1939’dan sonra Almanya’da yaşanan Yahudi soykırımıdır. Yahudi tarihinde şimdiye kadar belki de eşi görülmemiş bir travmaya sebep olan bu durum, birçok devletin İsrail’in devam eden hukuksuz ve kanunsuz uygulamalarına dahi “anti-semitik” olmak endişesiyle göz yummak zorunda bırakmaktadır. 1948 yılında İsrail’de Yahudi devletinin kurulmasına doğru giden süreç de bu dönemlerden azade değildir (Demircan, 2020). Yahudi diasporasının ve bugünkü İsrail devlet aklının hali hazırda özellikle ABD’de bulunan diasporasıyla kurduğu çok yönlü ilişki, tarih boyunca çeşitli zorluklarla mücadele etmiş olan Yahudi toplumu açısından son derece önemli ve stratejik bir konumda bulunmaktadır (Yetkin, 2014, Seta, 2012, Ay, 2011).

3. YAHUDİ AYDINLANMASI: “HASKALA”

Yahudi aydınlanması veya kavram olarak Haskala ismiyle bilinen aydınlanma hareketi, Yahudi toplumu için önemli bir muhteviyata sahiptir. Haskala Yahudilerin mevcut durumunu, toplumsal zihni arka planı ve kuruluş noktalarını anlamak adına dikkate değer bir noktadadır. Diasporada yaşayan Yahudilerin devlet kurma fikrinin zulüm ve baskıdan kaynaklı olarak ortaya çıktığını ve temel motivasyonunun aslında bu olduğunu ifade edilmişti.

Bununla birlikte Haskala’da İsrail devletinin kurucu aklının ana yansımalarından birisi konumundadır. Bugün İsrail’in “seküler” bir bakış açısıyla kurguladığı devlet mekanizmasının kökleri de bu anlamda Haskala’ya dayandırılabilir. Öyle ki Haskala üç farklı tanımlama üzerinden anlaşılabilir.

İlk olarak; “*En dar anlamıyla, önce Almanya’da, ardından Doğru Avrupa’da İbranice metinler ve filoloji üzerine çalışan ve “öncü maskilim” olarak adlandırılan Yahudi aydınları hareketidir*” (Kurt, 2010:35). İkinci olarak; “*Genel Avrupa Aydınlanma hareketinin karşılığı olan ve bazı ülkelerde Yahudilerin gettolardan kurtulması ve Avrupa topluluğuna katılmasına izin veren liberal yasaların yürürlüğe konulmasıyla başlayan, XVIII ve XIX. yüzyıllardaki Yahudi aydınlanması anlamında felsefi ve sosyal bir harekettir*” (Kurt,2010:35). Üçüncü olarak; “*En geniş anlamıyla, Yahudilerinin gettolardan çıkıp “seküler” Avrupa toplumuna katılmasını savunan tüm akımlar*” (Kurt,2010:35). Bu tanımlamalar üzerinden inşa edilebilecek bir paradigma anlayışı, İsrail’in ontolojik kuruluş stratejisinin ve oluşumunun

epistemolojik temellerini nitelemektedir. Öyle ki diasporada yaşayan Yahudilerin özellikle Avrupa sathında kim olduklarını ve ne olduklarını araştırma ve “bilme” çabası, İbranice metinleri anlamaya çalışmak üzerinden geliştirilen refleks, aslında bir “kimlik” oluşturmanın ana hatlarını taşıyan dikkat çekici bir açıdan görülebilir. Bununla birlikte Avrupa’da ortaya çıkan “Aydınlanma Hareketi’nin” bir karşılığı olarak, Yahudilerin Avrupa toplumuna “uyum” sağlamasını ve gettolarından kurtulup bu toplumlarda “bir arada yaşama” zeminini kurmasını ön gören bir yapısı da mevcuttur.

Bu noktada Kurt’un (2010) karşılık olarak betimlenen aydınlanma düşüncesine ilişkin, aslında bu aydınlanmanın Avrupa’daki aydınlanma düşüncesinden bağımsız olmadığını ifade etmesi dikkat çekici ve önemli bir tespittir. Zira Avrupa aydınlanmasının da Haskala’nın da dayandığı paradigma temelleri aynı kök üzerinden türetilen bir bağlama yaslanmaktadır. Haskala’nın kelime anlamı olarak İbranice “akıl” ve “mantık” anlamına gelen “sekhel” kökünden gelmesi de dikkat çekici bir noktada bulunmaktadır (Kurt,2010;46). Bu bağlamda yıllarca buldukları yerlerden sürülen veya göç etmek mecburiyetinde kalan Yahudilerin, bu anlayışı geliştirmiş olmaları yeni bir sorgulama zeminini oluşturacak anlamları iktiza etmektedir.

Yahudi Aydınlanmasının Avrupa’daki öncülere bu fikrî tartışmayı ortaya koyduktan sonraki yaşananlar ise, Haskala’nın ilk önce Avrupalı devletler tarafından benimsendiğini göstermektedir. Öyle ki Napolyon’un Yahudileri 1806’da toplanan Yahudi Kongresi’nde “*Musa dininin Fransızları*”, olarak nitelendirmesi, “*Yahudilerin artık bir millet*” olduğunu ve “*Fransa’nın da Yahudilerin anavatanı*” olarak kalacağını açıklamış olması önemli bir ifade olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte bugüne bakan anlamıyla, dünyada Yahudilerin en çok yaşadığı ülkelerin başında Fransa’nın geliyor olması da şaşırtıcı bir sonuç değildir (Dufoux,2011). Haskala, bütün bunlarla birlikte aslında kurucu bir zihin inşa etmiştir. Haskala’nın öncü isimlerinden Mendelssohn, Yahudilerin devlet kurabilmesinin ve seküler bir akılla bunu gerçekleştirebilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir (Kurt,2010). Eğitimden, ekonomiye kadar birçok farklı bağlamda İsrail’in bugünkü devlet reflekslerinin birçoğunda ve diasporasıyla kurduğu çok yönlü ilişki de dahi bu aydınlanma hareketinin izlerini görmek mümkündür denilebilir.

4. “TANRIYA MEYDAN OKUMAK: GÖÇ VE SİYON!” İSRAİL KURULUYOR!

İsrail’in kuruluşu 1880’lü yıllarda Thedor Herzl’in öncülüğünde “anavatan” veya “vâd edilmiş topraklara” dönüş idealiyle birlikte başlamıştır. İsrail’in kurulması yakın tarihin dünya siyaset hayatındaki önemli eşiklerden birisi olarak görülebilir. Osmanlı Devleti’nin yıkılışını hazırlayan süreç, Ortadoğu coğrafyasının bugünlerini oluşturan dinamiklerle birlikte yine İsrail’in kuruluşu ile ilişkilendirilebilir. Çok boyutlu ve çok katmanlı bir kuruluş aşaması bulunan İsrail hakkında derinlemesine bir analiz gerçekleştirmek, bu çalışmanın hacmi ve sınırlılıkları itibariyle mümkün

değildir. Ancak konunun tam olarak anlaşılabilmesi adına, İsrail'in kuruluş dinamiklerini anlamak elzemdir (Tunç Yaşar, Alkan Özcan, & Kor, 2010).

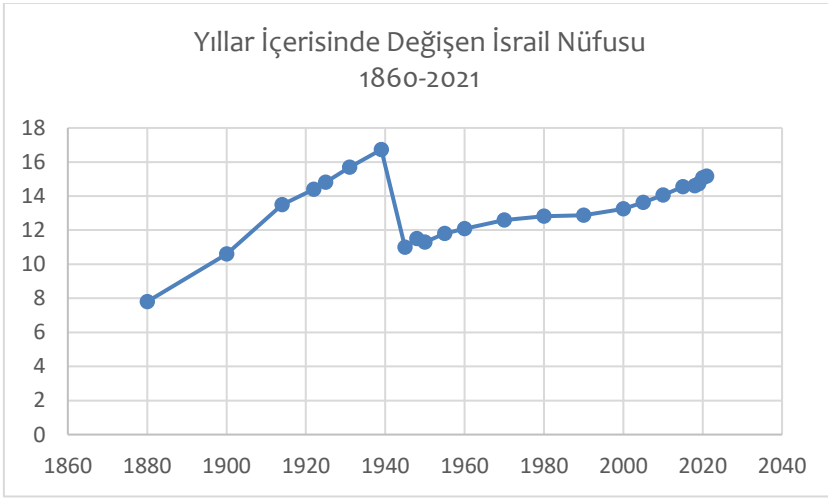
Uzun yıllar dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Yahudiler, yaşadıkları ve buldukları toplumlarla ilişkileri sorunlu bir alanda meydana gelmiştir. Bu sorunlar Yahudilerin baskı, şiddet ve zulüm görmelerinin nedenleri arasındadır. Öyle ki Yahudi Aydınlanmasının temel argümanlarından birisi olarak, yaşadıkları toplumlarla ilişkilerini daha sağlam bir zemine oturtabilmek ya da birlikte yaşamının yollarını bulmak Yahudi toplumu için önemlidir. Yahudilerin uzun yıllar kolektif hafızalarında yer eden bu dönemler ve dağınıklıklara son vermek (son verme fikri,) daha önce Asurlular, Babilliler ve Romalılar tarafından sürüldükleri topraklarına geri dönüş fikri ile yeniden meydana çıkmıştır. Bu aslında Yahudilerin Kudüs'ü kastettikleri "Siyon'a" geri dönüş idealinin bir başlangıcıdır. Geri dönüş fikri –her ne kadar karşı olanlar bulursa da- Yahudiler'in dinî ritüellerle sürekli canlı tuttukları bir idealdir. Ancak bu noktada Yahudi inancı ile doğrudan bağdaşmayan bir durum söz konusudur. O da Yahudilerin daha önce yaşadıkları topraklara "mucizevi" bir şekilde ve bir an da (*bir anda, da bitişik olmalı) kurtarıcı "Mesih" ile geri dönecekleridir. Yahudiler için "Siyon'a" geri dönmek bir bakıma "sonu getirmek" olacaktır. Hali hazırda Siyonist Yahudiler ve Siyonizm'e karşı olan Yahudilerin anlaşmazlıkları bu temel tartışma üzerinden gelişebilmektedir (Ballı & Gökçe, 2021, Balpınar, 2017, Başaran, 2017, Erkan , 2015).

1880'li yıllarda Herzl'in fikrî olarak öncülük ettiği Siyon'a dönüş fikri, Yahudiler açısından oldukça heyecan verici bir olgu ile karşılanmıştır. Siyonistlerin kendi içerisinde farklı gruplar ve fikirler bulursa dahi Filistin topraklarına Yahudi göçünün yani "Aliyah'ın" gerçekleşmesi gerektiği üzerine ittifak edilmiş bir gerçekliktir (Seta, 2012). 1880'li yıllardan sonra Osmanlı Devleti'nden Filistin topraklarında yer almak kaydıyla Osmanlı Devleti'nin borçlarını kapatmak dahi Yahudiler tarafından teklif edilmiştir. Fakat 2. Abdülhamid Han bu teklife sert bir şekilde karşı durmuş ve teklifi reddetmiştir. Bu süreçten sonra Yahudiler, Filistin'den toprak satın almaya başlamış ve dünyanın farklı yerlerindeki Yahudiler Siyon'a yani kurulacak olan devletin topraklarına göç etmeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde, göç etmeye başlayan Yahudiler kadar bu duruma karşı çıkan bir Yahudi topluluğu da vardır. Siyon'a dönme fikrine sıcak bakmayan Yahudiler, buldukları ülkelerde yaşamaya devam etmişlerdir. 1. Dünya Savaşı'nın sonunda (ise) Filistin toprakları İngilizlerin himayesine geçmiş ve belli bir süre İngiliz mandası o bölgede kalmıştır (Örücü, 2018).

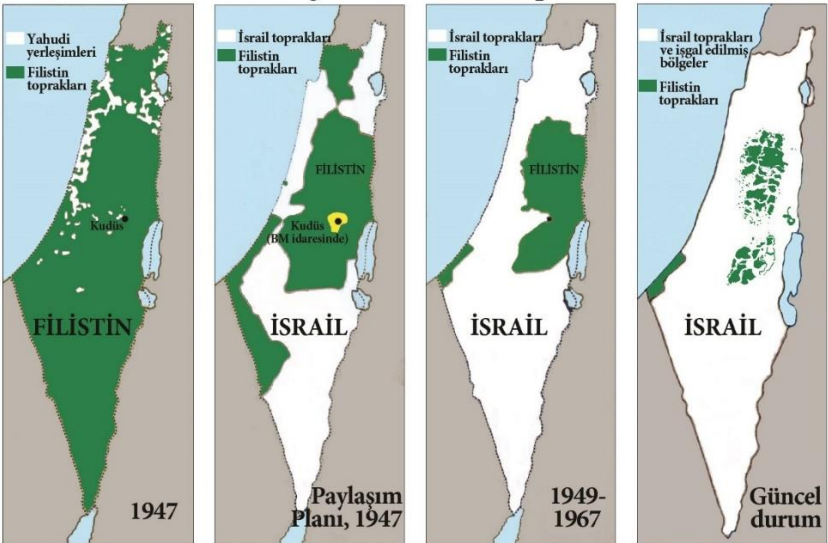
1.ve 2. Dünya Savaşları arasında Yahudi göçü her dönem artan bir şekilde Siyon'a doğru yönelmiştir. 1900'li yıllardan 1948 yılına kadar Avrupa, Rusya, Polonya ve dünyanın çeşitli yerlerinden göçler hızlanmıştır. Öyle ki 1930'lu yılların sonunda bölgede Yahudi nüfusu artmaya başlayınca, Filistinliler ve Yahudiler arasında çatışmalar ve gerilimler gündün güne fazlaşmıştır. 1930 ve 1948 yılları arasında İsrail'in resmen bağımsızlığını kazanmasına kadar giden süreç içerisinde, esas kırılma noktası Hitler'in Yahudilere yönelik antisemitik uygulamaları olmuştur. Bu süreçten sonra Filistin topraklarına Yahudi göçleri daha da artmıştır, 1933 ve

1948 yılları arasında 270 bin Yahudi'nin göç ettiği bilinmektedir. (görölmüştür) Öyle ki 1948 yılına gelindiğinde, Birleşmiş Milletler tarafından İsrail bağımsız bir devlet olarak ilan edilmiştir (Seta,2012).

Yahudiler için Aliyah, yani Yahudilerin Filistin topraklarına göçü oldukça stratejik ve önemlidir. Bu konu için özel hazırlanan “Geri Dönüş Yasası” ve kurulan bakanlık, dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Yahudileri bu topraklara getirmek için planlanmıştır. Öyle ki bütün bu göç dalgalarının en büyüğü, İsrail'in kuruluşundan hemen sonra 1948-1951 yılları arasında yaşanmıştır. Yaklaşık 700.000 kişi Filistin topraklarına getirilmiştir. Öyle ki İsrail'de doğmadığı halde burada yaşayan nüfusun sayısı % 40'lara yakın bir orandadır (Seta,2012).

1947'den günümüze Filistin toprakları

Bu göçlerle birlikte oluşan İsrail'in toplumsal yapısı farklı dinamikleri bir arada barındıran bir olgular bütünüdür. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, İsrail'in ulus devlet kurma mekanizması ve devlet kurumlarının kuruluş kodları bu bağlamda ilgili anlayışı yansıtmaktadır. İsrail için demokrasinin veya otoriterliğin mümkün bir hal alıp alamayacağına temel dinamikleri veya birlikte yaşama idealinin nasıl ve nereden şekillendiği, Yahudi kimliğinin oluşumu ve değişimi ile de yakından ilgilidir (Ballı & Gökçe, 2021).

5. YAHUDİ KİMLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ ULUS DEVLET VE SİYONİZM

İsrail devlet mekanizması ve onu oluşturan yapı Filistin topraklarına göç etme sürecinden önce Yahudi ulus kimliğini oluşturan bir şekilde meydana gelmiştir. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Yahudilerin maruz kaldıkları baskı şiddet ve başka problemler, Yahudilerin bu amaç uğruna daha fazla mücadele etmesini gerektiren bir anlamı da zaman içerisinde sahip olmuştur. Avrupa Aydınlanması veya Haskala'dan başlayarak seküler aklın ortaya çıkardığı milliyetçilik düşüncesi, özellikle Avrupa'daki Yahudileri etkilemiştir. Bu etki önceki bölümde bahsedilen Siyon'a göç etme düşüncesini besleyen temel argüman olarak, Yahudi ulus devlet kimliğinin oluşumunun ana hatlarını meydana çıkarmıştır (Demircan, 2020). 1990'lü yılların başında, Filistin topraklarına farklı ülkelerden ve coğrafyalardan kademeli olarak göç edildiğini ifade edilmişti. Bu göç, İsrail'in bugünkü toplumsal yapısının ana hatlarını biçimlendiren bir oluşumu ihtiva etmektedir. Avrupa'dan gelen Aşkenaziler ve Seferadlar, Doğu ülkelerinden gelen Mizrahimler ve Etiyopya'dan gelen Falaşalar bu yapının ana hatlarını oluşturmaktadır (Kılınç, 2018).

İsrail kurulmadan önce ve kurulduktan sonra Aliya ile bulunduğu topraklara geri dönüşü veya göçü teşvik ederken, kendisini bir ulus devlet yapacak mekanizmaları da buna göre kurmaya çabalamıştır. Ancak İsrail bu yapısını birlik temelli oluşturmaya çalışsa da örneğin halen ten renginden dolayı Afrika'dan göç eden Yahudilere karşı toplumsal tabanda yer alan karşıtlık tam anlamıyla aşılabilmiş değildir (Kılınç, 2018). Bununla birlikte doğrudan milliyet kökenli olmasa da, Siyonizm karşıtı Yahudiler ile Siyonist Yahudilerin birbirlerine karşı gelmeleri kendi milletinden insanlarla dahi sıkıntı yaşayan İsrail'in oluşturacağı kimlik yapısını tartışmayı gerektirmektedir. Bu noktada İsrail kurucu aklının diğer Yahudilere göre eğitilmiş, seküler, pek çok yabancı dil bilen "elit" bir yapıdan oluşması ve devlet işlerinin çoğunlukla onlar üzerinden devam etmesi de önemli bir durumdur. Zira bu elitlerin toplum içerisindeki konumu ile diğer Yahudilerin konumu doğal olarak aynı olmamıştır (Erbey, 2015).

Yahudi kurucu aklının seküler bir düzlemde hareket etmesi, inançların nerede konumlanacağı problemini Yahudiler içerisinde bir sorun alanı olarak meydana çıkarmıştır. Aydınlanma düşüncesinin ve felsefesinin aksine bir Yahudiliğin nereden ve nasıl bir süreç geçireceğini tahmin etmekte "ulus devlet" kurulurken kolay olmayacaktır. Yahudiliği bir milliyet olarak görmenin veya bir din olarak

görmenin nasıl değişeceği, İsrail kimliği üzerinden gelişecek anlamlarını bulmak ve bir nevi kimlik krizini yaşamak olağan bir süreçtir (Balpınar, 2017, Demircan, 2020).

Öyle ki birinci göç ile birlikte gelen Yahudiler yani “1. Aliyah”, Araplarla birlikte yaşayabilmenin imkânını arayan ve bu zemini toplumsal mutabakat altında oluşturmaya çalışan bir zihni (zihni bir) yapıya sahiptir. Ancak bu süre zarfında, Arapların bu göçlerden rahatsız olduğu ve ekonomik sosyal ve siyasi sorun yaşadıkları da bir gerçekliktir. Esas kırılma noktasını teşkil eden hadise, “2. Aliyah” ile başlayan göç sürecidir ki bu süreç bugün İsrail’in sosyalist zihninin bir tecessümüdür. 2. Aliyah ile Rusya’dan veya Avrupa’dan gelen göç dalgası daha çok gençlerden oluşan sosyalist fikirlerin ağırlıklı olduğu bir grubu oluşturmaktadır. Bu kesim, İsrail milliyetçiliğinin ana hatlarını oluşturan mekanizmaları kuran aklın taşıyıcısı olarak sayılabilir. Bu arka plan, İsrail ulus devletinin ekonomik, sosyal ve siyasi temellerini oluşturan bir muhteviyata dayanmaktadır. Ancak Yahudi kimliğinin dönüşümü ve İsrail’in kendi toplumsal zemininde yaşadığı sorun alanları daha derin krizlerin ve açmazların bulunduğu bir yapıyı oluşturmaktadır (Yetkin, 2014).

6. DEĞİŞEN TOPLUMSAL DİNAMİKLER VE KİMLİK KRİZİ

“- Sen kimsin?

- Ben İsrailiyim.

- Hayır, hangi uyruktansın?

- Ben İsrailiyim.

- Ama Arap da İsraili.

- Ben kimlik olarak da İsrailiyim, sadece vatandaş olarak değil.

- Peki, sen Yahudi misin?

- Elbette, söylediğim gibi ben İsrailiyim”(akt. Ersoy,2016:174).

Avraham B. Yehoshua’nın “*I am an Israeli*” isimli eserinde İsrail vatandaşlarının kimliği üzerinde yapılacak tartışmalara önemli bir bakış açısı kazandırabilecek bu diyalog kimlik krizini ve değişen dinamikleri tartışırken önemli ipuçlarını barındıran bir zaviyeden beslenmektedir. Yahudi kimliğinin İsrail ile özdeşleştiği ve İsraili olan herkesin aslında Yahudi olduğu genel geçer kabulün ötesinde bir olmazsa olmaz olarak görülmektedir. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi, yıllarca farklı ülkelerde ve kültürlerde bir arada yaşayan Yahudilerin İsrail üst kimliğinde “sadece Yahudi” olarak bir araya gelebilmeleri aşılması gereken başka sorun alanlarını teşkil etmektedir. Bununla birlikte sadece Yahudiler için değil orada yaşayan Filistinli yerliler için, daha önce farklı vatandaşlık tanımlamaları yapılmış olsa da nasıl bir vatandaşlık tanımının yapılacağı hala müphem ve muğlak alanlar oluşturmaktadır (Davutoğlu, Sönmez, Kalaycı, Özcan, & Köse, 2003).

İsrail farklı etnik yapılardan oluşmasa da Siyon idealini taşıyan her Yahudi’nin hayali olarak bir arada yaşamanın “mecbur” görüldüğü bir çerçeveye oturmaktadır. Ancak toplumsal sınıfların sosyalist bir temel üzerinden inşa edilerek, milliyetçilik ile dinî mensubiyetin bir araya getirilmeye çalışıldığı bu ulus devlet mekanizmasında bunu ortaya koyacak bir iradeyi taşımak kolay bir olgu

değildir. “Ben kimlik olarak da İsrailiyim sadece vatandaş olarak değil!”, cümlesinin içerdiği anlamda bu iradenin politika yapımcılar açısından nasıl oluşturulacağını ana hatları ulus devleti inşa etmekten geçmektedir (Keleşoğlu, 2008).

Odaklanması gereken diğer bir nokta da Afrika’dan veya Ortadoğu’nun diğer bölgelerinden gelen Yahudilerin sadece ten renkleri veya yaşama alışkanlıklarından dolayı “ötekileştirilme” çabalarının sonuç vermiş olmasıdır. Falaşalar olarak nitelendirilen bu gurubun daha önce Arapların yaptığı işleri yapmaya başlamaları, şehirlerin periferilerinde yaşamaya terk edilmeleri ve hala “ikinci sınıf vatandaş olmanın” getirdiği sorunlarla uğraşmak bu kimlik krizlerinden birinci ayağını oluşturabilmektedir. Zira kurucu aklın “Avrupalı” bir geleneğin mensubu olduğunu bilerek Yahudi Aydınlanmasının (Aydınlanma’nın) temellerini irdelemek bu yüzden gerekli ve önemlidir (Kurt, 2010).

Ulus devletin bu çok yönlü ve çok boyutlu kimlik krizini çözüp çözemeyeceği ise İsrail’in demokrasi ve otoriterlik arasında oluşturduğu ve “anokranizma” üzerinden inşa etmeye çalıştığı yapılanmanın nereden ve nasıl konumlanacağı ile ilgilidir. Değişen toplumsal dinamiklerin ve buna bağlı olarak ortaya konulmaya çalışılan yapının çatışan kimlikler üzerinden devam ediyor olması, İsrail’in kendi içerisinde oluşturmaya çalıştığı bu demokrasi sürecinin ana taşıyıcı noktalarından birisini oluşturacaktır. Bu noktada bu kimlik krizini daha da derinleştiren bir diğer olgu, İsrail’in hem Yahudiliğe hem de demokrasiye bağlı oluşunun, seküler zihni oluşturan paradigma çerçevesinde nasıl anlaşılacağı ve yansımalarının neler olacağı tam olarak bilinmemesidir. Demokrasinin ve kimlik krizinin otoriterleşmeye zemin hazırlayabileceği noktalardan birisi de burada ortaya çıkabilecektir (Muminov, 2014). Zira demokrasi ve otoriterleşme arasında kalmak, bu çok yönlü ve çok boyutlu kimlik kriziyle bütünleşince daha farklı bir hale bürünebilecek anlamlar taşımaktadır. Yahudiliğin İsrail ulus devlet yapısıyla nasıl bir ilişki içerisinde olduğu ve özdeş kabul edilip edilemeyeceği de İsrail’in bu krize nasıl bir cevap vereceğiyle doğru orantılıdır. Çatışan kimliklerin odağında hangi dinamiklerin olduğu da böylece görülmüş olacaktır. Hem kendi içerisinde hem de kendisinden tamamen farklı bir toplum içerisinde karşıtlık mekanizması ve “öteki” üzerinden inşa edilen ulus yapısının demokrasiyle bütünleşebilmesi İsrail için kritik bir eşik olarak gözükmektedir.

7. İSRAİL’İN DEMOKRASİSİ GERÇEK BİR DEMOKRASİ Mİ? KARŞI ÖZNE ÜZERİNDEN İNŞA EDİLEN OTORİTE Mİ?

Bu çalışmada temel tartışma konusu olan İsrail’in demokrasininin hangi dinamikler üzerinden inşa edildiği, egemenliğin sorunlu alanları ve toplumsal yapının bu gerçekliğe nasıl bir tepki gösterdiği ile ilgili olarak şekillenmiştir. Konunun bütün boyutlarının tam olarak anlaşılabilmesi ve analiz sürecinin doğru bir bakış açısıyla yapılabilmesi adına Yahudiliğin kökenleri, fikri ve zihni arka planı, tarihi süreç içindeki durumu oldukça önemlidir. Demokrasi ve otoriterlik arasında bir gerilimin oluşmasının temel aktörleri ve bunları oluşturan olgular da bu analizlerden

bağımsız olarak anlaşılammaktadır. Toplumsal yapısı, kuruluş akli ve bunları oluşturan tarihi arka planı bu denli çetrefilli olan bir ülke için de demokrasiyi ve otoriterliği tartışmak en az bu durumlar kadar karışıktır.

İsrail'in demokrasi süreci, sadece bir inşa etme ve kurumsallaştırma süreci değildir. İsrail demokrasi inşasının, aslında bir zihin inşası olduğunu ve oluşturulan kurgunun bu minvalde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Demokrasinin ne olup ne olmadığı veya dünya üzerinde henüz tam manasıyla bir demokrasinin bulunup bulunmadığı soruları elbette sadece İsrail için sorulması gereken sorular değildir. Henüz 73 yıllık bir devlet geçmişine sahip olan İsrail'in kendi meşruiyeti tartışmalı zeminler taşıırken, kendi içerisindeki demokrasiyi tartışmak da ayrıca dikkat çekici bir durumdur (Aım, 2018).

İsrail 1948 yılında kurulduğunda, demokrasi tecrübesini farklı odaklar üzerine inşa etmeye başlayan bir alana sahip olmuştur. Birçok alanda olduğu gibi, İsrail'in demokrasisi de farklılıklar üzerinden inşa edilmiştir. Siyasi kurucu akıl "Yahudi elitler" üzerinden kendisini ortaya koyarak, temel kanunlarını da bunun üzerinden şekillendirmiştir. İsrail'in siyasi hayatında bu elitler askeri kökenli olmalarıyla matuftur. Daha önce ikinci Aliya ile İsrail'e göç edenlerin "işçi" sınıfına dayalı bir düzen isteğinden gelerek, bunun üzerinden gelişen sosyalist bir çerçevede durduğu daha önce ifade edilmişti. Bu işçi sınıfını oluşturan kesim, 1980'lerin başına kadar İsrail'de iktidar olmuş ve İsrail'in birçok politikasını şekillendirmiştir. "6 Gün Savaşları", İsrail'in Suriye, Lübnan ve Mısır'da elde ettiği zaferler, Filistin ile ilişkiler ve diğer birçok unsur bu dönemde kritik eşiklerden geçerek bir aşama kaydetmiştir (Çinkara, 2020). Demokrasi ve devlet kurma tecrübesini henüz yeni bir şekilde ortaya koymaya çalışan İsrail, o dönemden bugüne halen tam anlamıyla belli bir mesafe kat edebilmiş değildir. Siyaset ve ordunun iç içe geçtiği, eski askerlerin yönetim kademelerinde başbakan ve cumhurbaşkanlığı gibi önemli görevlerde bulunduğu bir hükümet etme biçimi devletin olgulara yaklaşım biçimini halen aynı zaviyede "güvenlik" endeksli bir yapıda oluşturmalarının temel gerekçelerinden birisini oluşturmaktadır (Kurt, 2021).

İsrail'in siyasal sistemine de etkisi olan bu durum dikkat çekici bir noktadadır. İsrail'de seçimler parlamentoyu belirlemek için yapılmaktadır. "Knesset" ismi verilen bu kanunlara göre "dın, etnik köken, cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim veya başka bir statü farkı olmaksızın 18 yaşını dolduran her İsrail vatandaşı genel seçimlerde oy kullanma, 21 yaşını dolduran her İsrail vatandaşı ise Knesset seçimlerinde aday olma hakkına sahiptir. Sadece Cumhurbaşkanı, Haham Başı, İsrail Savunma Kuvvetleri mensubu subay, hâkim, dayan (dini mahkeme hâkimi) ve üst düzey kamu personeli görevlerini sürdürdükleri dönem içinde Knesset seçimlerinde adaylıklarını koyamazlar"(Seta,2012: 31, Örücü,2018). Knesset'ten sonra 1992 yılında çıkarılan siyasal partiler kanunu, bu düzenlemelerin hukuki temelini oluşturmaktadır. Her ne kadar kimlerin aktif siyasete katılamayacağı kurallara bağlı gibi görünse de önemli görevler üstlenmiş isimlerin ordu ile veya dinî yönelimle dolaylı ilişkisi önemli ipuçlarını bu konuda ifade edebilecek anlamlar taşımaktadır. İsrail

kurulduktan sonra başbakan ve cumhurbaşkanı olan isimlere bakıldığında da bu durum farklı bir düzlemde görülebilecektir (Balpınar, 2017).

Elbette yeni kurulan ve kuruluş dinamikleri farklı parametreler üzerine inşa edilen bir devletin bu refleksi göstermesi, farklı açılardan yeni yorumları beraberinde getirebilir. İsrail’de ordu yapısının da bu noktada “herkese zorunlu askerlik” getirme uygulaması, hem yıllarca farklı ülkelerde yaşamış insanlara aidiyet kazandırması açısından hem de “ulus” olmanın ana niteliklerinden birisini kazandırması bakımından değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, İsrail demokratik olarak kendi içerisindeki krizlerini de aşabilmiş değildir. Siyasal partiler arasındaki görüş ayrılıkları, “asgari müştereklerde” birleşmek gibi algılansa da politikaların sadece eleştirilmekten ziyade farklı ve sorunlu noktalara taşındığı bilinmektedir. Öyle ki İsrail tarihinde yaşanan ve demokrasi tecrübesinin en problemleri hadiselerinden birisi, 1990’lı yıllarda yaşanan suikastte İşçi Partisi lideri Başbakan İzak Rabin’in öldürülmesidir. İzak Rabin, Filistin ile yapılan Oslo’da yapılan barış görüşmelerinden sonra aşırı sağcı bir genç tarafından öldürüldü. Bu hadise dünyanın farklı yerlerinde “üzüntü” ile karşılanmış, İsrail’de de derin bir sarsıntıya sebep olmuştur. Bu noktada İsrail’de ki Siyonistlerin ve anti-siyonistlerin bir hesaplaşması olarak okunabilecek bu durum, sonraki yıllarda herhangi bir “ters etkiyle” karşılanmamıştır. Aşırı sağcı Likud partisinin uzun yıllar Netenyahu hükümeti ile birlikte iktidarda kalması da bu durumun neticeleri arasında gösterilebilir (Seta,2012).

Bütün bunlarla birlikte, İsrail’de demokrasinin hangi evrede kurumsallaşabileceği ve içselleşebileceği tartışmaları henüz erken bir tartışma olarak görülebilir. Geçiş süreçlerinin hangi evrelerde nereden konumlanacağı henüz belli olmayan bu yapı, kendisini en başta kendi içerisinde inşa etmenin yollarını arayabilecek düzlemleri bulabilmelidir. Zira kendi ontolojik zeminini “öteki” üzerinden bir güvenlik perspektifinden konumlandırılan İsrail için bu durum oldukça önemlidir. Bununla birlikte bu çalışmanın hacmi itibarıyla geniş olarak yer verilmemiş olsa da Yahudi diasporasının İsrail’e etkisi bu demokrasi sürecine etkileri (tekrara düşmüş) önemli sayılabilecek anlamlar içermektedir. Öyle ki bugün Amerika’dan Avrupa’ya, Afrika’dan Avustralya’ya kadar yurtdışındaki varlığından siyasi, ekonomik ve ilişkisel anlamda etkilenmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan Yahudi nüfusun bu anlamda nüfus ve nüfuz olarak etkili olduğunu ifade etmekte fayda vardır (Mearsheimer, Walt,2017). İsrail’in bölgedeki ağırlığının dayandığı ana mekanizmalardan birisini oluşturan bu etki, İsrail’in seçimlerinden “Kudüs” meselesine kadar farklı alanlarda kendisini göstermiştir.⁴

Bu çalışmanın ana hatlarında İsrail’in kuruluş sürecini ve inşa edildiği kurucu akli farklı boyutlarıyla tartışmaya çalıştık. Bu bağlamda İsrail’in gerçek bir demokrasi mi yoksa karşı özne üzerinden inşa edilen bir otorite mi olduğu sorusu, hem tarihi arka planı hem de kuruluş felsefesi itibarıyla önemli bir sorudur. İsrail’in kendi içerisinde “ulus devlet” ama bir yönüyle “çok kültürlü Yahudilik” üzerinden toplumsal zeminini kurmaya çalıştığı demokratik olgular, bu tecrübedeki

problemlerin sadece kendi içerisindeki sorunlardan değil, “ötekiler” üzerinden oluşan bir tahakkümden kaynaklanabileceğini gösteriyor. Bu tahakküm ise, “otoriter” bir yönü ortaya çıkararak sürekli “güvenlik” hali, “baskı”, “saldırı” ve diğer gelişmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabiliyor. Doğrudan burada bahsi geçmemiş olsa da Filistin ile ilişkiler İsrail’in “nasıl” bir devlet olduğunun göstergesidir. Sürekli birlikte yaşayabilmenin imkânını aramak yerine, ötekiler içerisinde en başta yer alan Filistinliler üzerinden geliştirilen “korku” iklimi İsrail’in kodlarında yer alan “paranoya” ve “anokranizmayı” hatırlatıyor mu bilinmez, ancak kendileri için önemli bir meşruiyet zemini oluşturduğu bir gerçekliktir (Ersoy, 2016). İsrail’de yaşayan Filistinliler yahut Filistin’de yaşayan Yahudilerin kendi içlerindeki problemleri ve İsrail’in uzlaşmaz tutumu bu süreci daha da çetrefilli hale getiren ve yeniden üretilen sorunları gün yüzüne çıkarmaktadır. 2021 yılının Mayıs ayında, Netanyahu hükümetinin seçim öncesi Filistinlilere karşı Kudüs’te yaptığı saldırılar ve İsrail vatandaşlarının bu saldırıları destekleyen tutumları nasıl bir psikolojik arka plana yaslandığı konusunda fikir verebilir.⁵

İsrail’in kendi içerisindeki farklı yapısı ulus devlet inşa sürecinde yaşanan sorunlar ve seküler kurucu aklın tahakküm çabası demokrasi ve otoriterlik arasındaki İsrail için önemli açmazların temelini oluşturmaktadır. Ortadoğu’daki konumu ve kendi içerisindeki farklı dinamikleriyle demokrasi ve otoriterlik arasındaki dengenin konumlanacağı yeri belirlemek, İsrail’in kendi geleceğini konumlayacağı yeri belirlemekle eş değer bir noktadadır. Tarih boyunca “dağılmış”, kolektif hafızası sürekli bir anokranizma üzerinden inşa edilmiş bir milletin kendi içerisinde demokrasiyi kurumsallaştıracak mekanizmaları harekete geçirmesi beklenirken, “ötekiler” üzerinden bir otorite sağlayarak, çeşitli güç odaklarının tahakkümünde tecessüm eden hamleler İsrail açısından tekrar farklı anlam boyutlarıyla tartışılması gereken anlamlar iktiza etmektedir (Keleşoğlu, 2008).

SONUÇ YERİNE: “SİYONİZM Mİ KARAR VERECEK?”

Yahudiler kendilerini tarih boyunca farklı coğrafyalarda var etmenin yollarını aramış, tarihi “dağılmalar” ve “sürgünlerle” geçmiş bir toplumdur. (toplumu oluşturmaktadır) Bu toplumun kolektif hafızasında yer eden anlamlar, sürekli bir “paranoya” halini ve bitmeyen “güvenlik” endişesini beraberinde getirmiştir. Yahudilerin tarihinde en büyük kırılma, bu endişe halinin bir sonucu olan İsrail’in kurulmasıyla neticelenmiştir. Ancak bu durum var olan endişenin yeni biçimlerini üreten bir odağı beraberinde getirmiştir. 1948’den bugüne bölgesindeki siyasal istikrarı sağlayamamış olan İsrail, kendi içerisindeki açmazlara da tam olarak bir çözüm bulabilmiş değildir.

73 yıllık tarihinde oluşturmaya çalıştığı demokrasi ve demokratik kurumların devlet mekanizmalarındaki işleyişleri de bu açmazlardan yeteri kadar payını almıştır. Ulus devlet hayaliyle başlayan ve uygulamaları bunun üzerinden şekillenen İsrail, yıllarca farklı ülkelerde farklı kültürel birikimler elde etmiş Yahudilerle bir arada yaşayabilmenin yollarını aramaktadır. Bununla birlikte

Filistinliler ile kurdukları “öteki” ilişkisi ile zaman içerisinde topraklarını “işgal” ve “baskı” ile genişletmiş olması halen İsrail’in bölgedeki dinamikleri etkileyen kilit noktalara haiz olduğunun göstergesidir.

Yahudi Devleti’nin kurucu akli ve “haskaladan” beri “seküler” dünya görüşünün egemen olduğu “Siyonist” tahakküm İsrail’in demokrasi ve otoriterlik arasındaki çıkmazlarının önemli neticelerindedir. Bu durumun yanı sıra diasporası ile ilişkisini canlı tutmayı kendisinin temel varlık sebebi olarak gören bir devlet aklının diğer devletler ve topluluklarla ilişkisini nerede konumlandıracağı önemlidir. İsrail’in ekonomik ve toplumsal açıdan diasporasından etkilenmemesi mümkün değilken, bu etkinin siyasete yönelmesi demokrasinin hangi temeller üzerine inşa edildiğinin veya edilebileceğinin göstergelerindedir.

İsrail ve Filistin arasındaki gerilimlerin en üst seviyeye çıktığı dönemlerin İsrail’de önemli seçimlerin hemen öncesinde meydana gelmesi de tesadüfi bir durum değildir. “Öteki” olana yapılan tahakkümün bu demokrasi tecrübesini “gerçek” bir demokrasiye tekâmül ettirip ettiremeyeceğini ise tarih gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Aım, S. (2018). *Demir Duvar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Akbıyık, S. (2010). *Babil Esareti’nin Yahudiler Üzerindeki Sosyal, Kültürel Ve Dini Etkileri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Arpa, E. (2006). *İsrail Kültüründe Bir Yahudi Filozof Musa Bin Meymun. Eski-Yeni*.
- Ay, R. (2011). *Türkiye’de Siyasal İslam Düşüncesinde Yahudilik İmajı :Millî Görüş Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ballı, A., & Gökçe, A. F. (2021). *Yahudi Göçleri Ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu. İletişim Ve Diploması*.
- Balpınar, Z. (2017). *İsrail’in Devlet Kurgusu Güvenli Bir Yahudi Yurdu Mu? Yoksa Güvenlikçi Bir Yahudi Devleti Mi? Güvenlik Stratejileri Dergisi*.
- Başaran, İ. (2017). *Muhafazakâr Yahudilik*. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çapa, Y. (2018). *Yahudilikte Mesih İnancı; Hıristiyan Ve İslâm Kültürüne Etkisi*. Isparta: Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çinkara, G. (2020). *Yahudi Ulus Devlet Yasası Ve İsrail’de Elitlerin Dönüşümü. Fiscoeconomia, 191-202*.
- Davutoğlu, A., Sönmez, Y., Kalaycı, Ö., Özcan, M., & Köse, T. (2003). *Filistin Çıkmazdan Çözüme*. İstanbul: Küre Yayınları .
- Demircan, N. (2020). *Yahudi Devletinin İnşası Ve Arap-İsrail Çatışmasının Başlangıcı. Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi, 215-226*.
- Dufoix, S. (2011). *Diasporalar*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Erbey, S. (2015). *İsrail’de Yahudi Gruplar Arası Farklılıklar Ve Çatışmaların İsrail Siyasal Sistemi Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Çankaya Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erkan, A. (2015). *Osmanlıların Son Döneminde Filistin’de Yabancılar İle Yahudilerin Toprak Mülkiyeti(1840-1920)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Erkan, A. (2015). *Osmanlıların Son Döneminde (1840-1920) Filistin’de Yabancılar İle Yahudilerin Toprak Mülkiyeti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ersoy, T. (2016). *Çatışan Kimlikler: İsrail’de Toplumlar Arası Güvenlik İkilemi*. İstanbul: Küre Yayınları.

- Gökçe, A. B. (2021, Temmuz 14). Yahudi Göçleri Ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu. *İletişim Ve Diploması*.
- Karakuş, A. (2020). Ulus-Din İlişkisi Bağlamında Yahudi Milliyetçiliğinin Temelleri Ve Politik Yansımaları. *Anasay*, 125 - 148.
- Kaufmann, F., & Eisenberg, J. (1974). Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik. *Les Religions*.
- Kaygısız, H. (2014). *Filistin'e Yapılan Yahudi Göçleri (1881 – 1917)*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Keleşoğlu, E. (2008). *İsrail Yurttaşları Filistinliler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılıncı, T. (2018). *Ortadoğuya Dair Yirmi Tez*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizmin Gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Köksal, M. A. (2015). *Peygamberler Tarihi 1-2*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurt, A. O. (2006). *Babil Sürgünü Sonrası Ezra Önderliğinde Yahudiliğin Yeniden Yapılandırılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kurt, M. (2021, Nisan 18). Yahudi Nüfus Problemi Ve İsrail Devleti'nin Yahudi Karakteri. *Mukaddime*, S. 194-219.
- Lee, R. D. (2010). *Religion And Politics In The Middle East : Identity, Ideology, Institutions And Attitudes*. Philadelphia: Westwiev Press.
- Mearsheimer, J., & Walt, S. (2017). *İsrail Lobisi Ve Amerikan Dış Politikası*. İstanbul: Küre Yayınları .
- Muminov, N. (2014). İsrail'de Demokrasi Ve Kimlik Krizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 277-286.
- Muratoğlu, A. R. (2016). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Diplomasisi Ve Lobicilik: Yahudi Lobisi Örneği*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Örücü, S. (2018). Yahudi Diasporası'nın Filistin'e Göçü Ve İsrail Devleti'nin Kuruluşu. *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 202-233.
- Özalkan, S. (2017). *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*. İstanbul : Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Seta. (2012). *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Ankara: Siyaset Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Sheffer, G. (2020). *Diaspora Politikaları*. Ankara: Gav Perspektif Yayınları.
- Tunç Yaşar, F., Alkan Özcan, S., & Kor, Z. T. (2010). *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*. İstanbul: İnh Araştırma Yayınlar Birimi.
- Ulusoy, E. (2015). Diasporayı Yeniden Düşünmek: Diaspora Teorisi Ve Modern Diasporanın Temel Parametreleri. *Göç Dergisi*, 208 – 228.
- Yetkin, Ö. (2014). *Yahudi Diasporası İletişim Stratejisi: Abd Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi.
- Yiğitoğlu, M. (2012). Yahudi İdeası: Kral Mabedinden Kral Devlete. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 1207-1215.

SONNOT

- ¹ Bu noktada ifade etmekte fayda var ki İslâmî bakış açısında din yalnızca bir tanedir. Dolayısıyla burada ismi geçen bütün peygamberler İslâm peygamberidir. Konu Yahudi tarihi açısından ele alındığı için olgunun anlaşılması amacıyla isimlendirmeler bu temelde yapılmaktadır.
- ² Bu konu ile ilgili İslâm tarihi kaynaklarında daha farklı görüşler bulmak mümkündür. Hz. İsa(as)'ın aslında çarmıha gerilmediği ve Allah tarafından göğe yükseltildiği ifade edilmektedir.
- ³ <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-of-the-world>;
Stratejik Düşünce Enstitüsü
- ⁴ Netanyahu'nun uzun yıllar süren başbakanlığı döneminde ve 2017'de ABD Başkanı Trump'ın Kudüs ve Golan Tepelerine dair açıklamalarında ve o süreçte de bu durumun etkisi görülmüştür. İsrail dış politikasına uygun davranan ABD Yahudi Lobisi'nin faaliyetleri daha geniş bir nüfuz alanına ve etkiye de sahiptir.
- ⁵ Bu saldırıların seçim öncesi Netanyahu'nun kendi lehine bir hamle olarak kullandığı bilinmekteyken, sonrasında yapılan seçimlerde başbakanlığı kaybetmesi dikkat çekici bir gelişmedir.